

Die Flucht

Miljoenen op de vlucht voor het Rode leger

Veel bekroonde films vertellen het verhaal van immigranten en de culturele conflicten die hun aanwezigheid in hun nieuwe thuisland opleveren. De tocht naar het beloofde land of de vlucht uit het onveilige thuis zelf kan op veel minder belangstelling rekenen.

Ramses Peters is redacteur van Kleio.

De imposante uitzondering op deze regel is *Die Flucht* van Kai Wessel, een oorlogsdrama over een relatief onbekende episode uit de Tweede Wereldoorlog. Inspiratie voor de film is de vlucht van miljoenen Duitsers uit Pruisen naar het westen van Duitsland in januari 1945, een barre tocht waarbij naar schatting 300.000 mensen omkwamen door oorlogsgeweld en de ontberingen. In de tweede helft van 1944 was duidelijk dat de opmars van het Rode leger niet te stoppen was. Gruwelverhalen over de Russische troepen die de Duitse misdaden op even zo wrede wijze vergolden, joegen de bevolking angst aan. Desondanks werd door Berlijn en het lokale bestuur een evacuatie van het Oosten van Duitsland lange tijd tegengehouden. Vluchtelingen werden als verraders beschouwd en geëxecuteerd. Aan het begin



Die Flucht

(March of Millions) (2007, twee delen van negentig minuten)

Regisseur: Kai Wessel

Cast: Maria Furtwängler als gravin Lena Von Mahlenberg, Jean-Yves Berteloot als de krijgsgevangene François Beauvais, Tonio Arango als graaf Heinrich von Gernstorff en Gabriela Maria Schmeide als de dienstmeid Babette.

van 1945, toen velen al tegen de bevelen in op eigen initiatief waren gevlucht, werd alsnog besloten tot evacuatie, onder de heroïsche naam *Unternehmen Hannibal*. Omdat Pruisen inmiddels door de Russische opmars van de rest van Duitsland was afgesneden, was een route over land niet meer mogelijk. Met meer dan duizend schepen werden ongeveer 2,5 miljoen mensen,

soldaten, burgers, krijgsgevangenen en vluchtelingen uit de Baltische staten, naar het westen vervoerd: de grootste evacuatie over zee uit de geschiedenis. De vluchtelingen die geen plaats op een schip bemachtigden maakten met karren en te voet de tocht over de bevroren Oostzee, met alle risico's van dien.

Duitsers in de slachtofferrol

Deze laatste groep staat centraal in *Die Flucht*. Het verhaal van deze drie uur durende film is snel samengevat. In weerwil van het nazi-regime en haar vader, vlucht gravin Lena von Mahlenberg (een fictief personage dat zeer losjes is gebaseerd op gravin Marion Dönhoff) met haar

Bruikbare sites

De site van de ARD biedt historische achtergrondinformatie bij de film: www.daserste.de/dieflucht

Voor de hogere klassen kunnen de volgende reacties op de film als discussiepunt gebruikt worden:

Een recensie in der Spiegel: bit.ly/1141tHs

Poolse gevoeligheden naar aanleiding van *Die Flucht*: reut.rs/1bo8Ryo

hele huishouding vanuit Oost-Pruisen over de bevroren Oostzee naar het westen. Hoewel ze trouwt met de broer van haar gesneuvelde man, raakt ze verward in een romance met een Franse communistische krijgsgevangene die op haar landgoed tewerkgesteld is. Toch bevat de film genoeg elementen voor een andere blik op het zo bekende thema van de Tweede Wereldoorlog.

Sowieso is het perspectief van de Duitse bevolking in een slachtofferrol een nieuw gegeven. Ook in Duitsland telde men de doden, heerste er schaarste en lag het openbare leven plat. Interessanter dan het slachtofferperspectief is de ambivalente positie waarin de belangrijke personages zich bevinden: ze zijn geen direct onderdeel van het nazi-regime, maar zijn er wel nauw bij betrokken en hebben ervan geprofiteerd. Op het landgoed van de vader van de heldin werken krijgsgevangenen uit Frankrijk, Polen en Rusland en hoewel ze uiteindelijk deze mensen redt, verbiedt ze haar dochter met deze mensen om te gaan. Haar schoonfamilie protesteert tegen het evacuatieverbod van de nazi-leiding, maar is anderzijds zeer actief in het leger en betrokken bij de partij. Helaas worden deze interne conflicten niet uitgewerkt en blijven de karakters hangen in stereotypen: de nazi's zijn de slechteriken, de vrouwen zijn heldinnen, de mannen zijn laf en zij die een slecht geweten hebben plegen zelfmoord. Verder is opvallend dat er beduidend meer aandacht wordt besteed aan de wreedheden van de nazi's tegen de eigen bevolking dan aan de gruwelen van de Russen, die welgeteld één persoon neerschieten in de film. Je krijgt de indruk dat scenarioschrijfster Gabriela Sperl internationale conflicten heeft willen vermijden.

Internationaal gevoelig

De marginale rol van het Rode leger is een mooi aanknopingspunt om in de hogere klassen de film in een bredere context te bespreken. Hoe gaat men in Duitsland tegenwoordig om met het oorlogsverleden en hoe wordt daar op gereageerd? De film maakt deel uit van een controversiële serie uitgezonden door de ARD, waarin voor het eerst nadrukkelijk het perspectief van de Duitse bevolking tijdens de Tweede Wereldoorlog wordt gekozen. De goed bekeken film won een aantal prijzen en werd alom in Duitsland geroemd voor de historisch ac-

'Ondanks interessante morele dilemma's blijven de karakters hangen in stereotypen'

curate weergave en het doorbreken van het taboe rondom dit vergeten thema. In Polen kon de film echter op beduidend minder sympathie rekenen: men zag er een poging in een Duitse claim op Oost-Pruisen te rechtvaardigen. Terecht of niet, het geeft aan hoe delicaat het onderwerp nog steeds is.

Ten slotte nog een opmerking over het in beeld brengen van de vlucht zelf. Hoewel de tocht de complete tweede helft van de film beslaat, krijg je niet de indruk met een massale exodus te maken te hebben. Daarnaast wordt het meest indrukwekkende gedeelte van de reis, de trek over de bevroren Oostzee, nauwelijks behandeld. Heel misschien dat opnieuw vanuit Duitse hoek revanche genomen zal worden. Tom Twyker (*Lola rennt*) gaf begin 2009 aan *What is the what*, het indrukwekkende boek over de Soedanese vluchteling Valentino Achak Deng, te willen verfilmen. ■

Bruikbare scènes

De film is onder de Engelse titel *March of Millions* te huur bij de meeste grotere videotheekketens en bestaat uit twee dvd's.

Deel 1: wat aan de vlucht vooraf ging

■ Het eerste kwartier geeft veel informatie over de gevolgen van de oorlog aan Duitse kant: in Berlijn ligt het openbare leven plat en de dochter van de gravin wordt samen met andere kinderen naar het platteland geëvacueerd (6:00-8:00). In Oost-Pruisen heerst er schaarste en worden paarden en voedsel door het leger geconfisqueerd. Eén van de weinige mannen die er nog zijn, wordt opgeroepen voor het front, al zijn de geruchten dat de oorlog verloren is al talrijk. Anderzijds is te zien dat men heeft geprofiteerd van de oorlog: krijgsgevangenen uit Frankrijk, Polen en Rusland zijn tewerkgesteld op het landgoed (9:00-18:00).

■ 23:00 - Duitsland krijgt zelf te maken met politieke vluchtelingen. Op het landgoed komt een groep vluchtelingen uit de Baltische staten aan.

■ 1:00:00-1:15:00 - De gouvleiding geeft geen toestemming tot evacuatie: de bevolking van Oost-Pruisen wordt beschouwd als een menselijk schild tegen het Rode leger. Vluchtelingen worden opgepakt, bestempeld als verrader en geëxecuteerd.



Deel 2: de vlucht zelf

■ 48:00-58:00 - De barre tocht over de bevroren Oostzee. De evacuatie verloopt rommelig en er zijn conflicten met het eveneens vluchtende leger. Naast de kou en honger vormen ook vijandelijke vliegtuigen een gevaar.

■ 1:05:00-1:12:00 - Bij aankomst in Beieren wacht er geen warm onthaal. Overspoeld door vluchtelingen weigert de lokale bevolking nog meer mensen op te nemen en worden de gravin en haar gezelschap gedwongen voedsel te stelen om in leven te blijven. Ook sluiten deserteurs zich bij de groep aan. Hoewel de nederlaag evident is, worden deze soldaten toch verraden en uiteindelijk geëxecuteerd.

■ Voor wie het Russische leger wil behandelen: vanaf minuut 26 is te zien hoe het Rode leger tekeer ging. Niet geschikt voor iedere klas, omdat het om een verkrachtingsscène gaat.